

PUBLICATIE • VOORPUBLICATIE • VOOR

Adriënne Schouw

In sluitertijd

ROMAN

gloude publishing

Dit is een voorpublicatie van de roman *In sluitertijd* die eind april 2020 in de winkel zal liggen. Dit is een ongeredigeerde versie, de inhoud kan afwijken van de definitieve versie van het boek.

UITVOERING paperback met los stofomslag | OMVANG ca. 256 blz. | FORMAAT 14 x 21,5 cm | PRIJS ca. 21,99 | ISBN 9789493041233 | ISBN ebook 9789493041240 | NUR 301 | verschijnt april 2020 | OMSLAGONTWERP Marry van Baar | OMSLAGILLUSTRATIE Bruno van den Elshout

Beste lezer,

Het is op de valreep van het oude jaar terwijl ik dit schrijf. Vijf jaar geleden was er net zo'n valreep toen ik terugkeek op een loodzwaar jaar dat ik op een zaterdagochtend van onder mijn dekbed optekende.

‘De valreep was immers een cruciaal moment in de tijd.
Mocht het jaar ter afsluiting nog iets in petto hebben
waardoor het net wat milder de herinnering in kon gaan,
dan zou het op de valreep zijn kans nog kunnen grijpen.’
Uit In sluitertijd

Het jaar was 2014. We waren toen nog samen, mijn laptop en ik. Zonder buitenwereld, weg van elk oordeel op hetgeen in mijn gemoed was gaan borrelen en zich een weg naar buiten aan het werken was.

In 2020, nu zes jaar later, zal mijn debuut *In sluitertijd* bij uitgeverij *Gloude publishing* gaan verschijnen. Naast een gezonde spanning daaromtrent ben ik tevens een beetje bang voor de impact en ik doe mijn best om die onzekerheid toe te staan. In de eerste voorzichtige vraaggesprekken rondom mijn publicatie merk ik nu al dat bij sommigen de indruk bestaat dat ik een indringend geformuleerd dagboek over mijn rouw ga publiceren of een soort zelfhulpboek voor achterblijvers van zelfdoding. ‘Wat fijn dat je het allemaal van je af hebt kunnen schrijven’. Ik probeer ze ervan te overtuigen dat ik mijn eigen verdriet juist heel klein heb moeten maken om ruimte te geven aan de achtergronden, meer verdiepende filosofische vraagstukken over liefde en dood en aan de hoeveelheid stilgehouden oordelen, het taboe op zelfdoding dat in de samenleving verstopt zit.

Niet alleen mijn dochters vroegen zich af waaróm ik dit persoonlijke verhaal de wereld in wilde hebben. Steeds zei ik ‘omdat ik iets te vertellen heb’ maar dat is te kort door de bocht. Het beste antwoord is misschien niet uit te leggen. Wanneer ik het uit zou leggen dan verdampt de essentie. Het is een borduurwerkje geworden waaraan jarenlang

op zaterdag- en zondagochtenden vanuit mijn bed is gesleuteld, dat heen en weer is gedraaid en tegen het licht is gehouden, tachtig keer is uitgestufd en herschreven tot het begon te glimmen en het zich als het enige ware aan mij voordeed. Het is mijn kunstwerk dat nu gezien mag gaan worden. Het is met alle liefde en zorg omkleed en ik heb met iedereen die erin wordt opgevoerd rekening proberen te houden. Mijn persoonlijke rouw en overdenkingen doen ertoe, maar ik heb mijzelf ondergeschikt aan het verhaal gemaakt, zoals ik iedereen die verder ter illustratie is opgevoerd ondergeschikt aan het verhaal heb moeten maken. Dat is de enige manier gebleken om dit op te kunnen schrijven. Door het persoonlijke algemeen te maken heb ik de buitenwereld hooguit een spiegel voor willen houden. Er valt simpelweg niet veel meer over te zeggen juist omdat er zo over is geschreven. Het verhaal zal verder voor zichzelf gaan spreken.

Adriëne Schouw

Den Haag, 21 december 2019.

I

Marius fietste dit parcours door Meyendel in nog geen vijfenvijftig minuten wat ik, achteraf gezien, nogal snel vond. Ik passeer net de laatste duinbult voor het uitkijkpunt en de teller staat nu al op tweëndertig minuten en twintig seconden, zijn tijd ga ik vandaag in elk geval niet meer kloppen.

Vanochtend lijkt het weer alsof we samen zijn, dat komt voor. Misschien is het het ontluikende voorjaar, de geuren in het gebied die ervoor zorgen dat zijn stemgeluid en zijn gehijg op elk gewenst moment tot leven kunnen worden gewekt. Trappend over duinbulten, één van de zeldzame plekken waar het in de randstad doordeweeks nog rustig is, houd ik hier ongestoord monologen tegen mezelf, soms hardop wanneer niemand het ziet. Ik nader de bocht die we altijd met opgevoerde snelheid namen en met schreeuwend bravoure aanielen zonder af te remmen. Hij had zijn vaste choreografie voor dit soort bochten. Nu knijpen mijn vingers de handremmen zachtjes in. 'Haháá, schijterd,' provoceert zijn voice-over in mijn rechteroor terwijl ik de luchtverplaatsing van zijn gestalte bijna kan voelen. Wat een sensatie. Het besef dat er alleen wat stilte voor nodig is om alles wat je wenst dat er nog was zó uit de lucht te kunnen halen.

De toeclips zijn inmiddels vervangen door gewone pedalen. De competitie is ingeruild voor reflectie. Het zadel staat nauwkeurig op mijn lengte afgesteld nu ik nog de enige ben die zijn racefiets gebruik.

Eén, soms twee keer in de week beukten we samen op onze racefietsen door de duinen. Ik meestal strak achter zijn wiel met genoeg afstand om mijn blik op de middelste bilspieren te houden die om en

om aanspannen en opzwelden onder de gladde lycra. Zo observeerde ik zijn fysiek buiten onze badkamer.

De lichte kromming in de bovenrug die hij van nature had leek in de race-stand zuiver bedoeld om de luchtstroming zo laag mogelijk te houden. Hij was altijd sterker geweest. Tot zijn laatste voorjaar, toen ik mij plotseling realiseerde dat ik hem begon bij te houden. Zelfs een onschuldig pesterijtje daarover dreunde nog dagen erna herhaaldelijk door in onze gesprekken. Het kleinste vilein dat voorheen nog soepel terug stuiterde op het degelijke fundament van onze relatie kon zo-
maar ineens zeer gaan doen.

Vroeg in de middag lig ik languit in één van de ligstoelen. De constante piep in mijn oren heb ik eruit gefietst. Alleen het krijsen van de meeuwen en de dagelijkse saxofoonrepetitie van een talentloze buurman zouden hier mijn verdergaande gedachtes nog kunnen verstoren. Behalve wat geluiden van mijn binnenste afkomstig, het gereutel van mijn darmen en een hartslag, heerst er buiten mij nu haast volmaakte stilte.

Het zijn de jaargetijden die mij geruststellen. Met het spaarzame zonlicht in dit vroege voorjaar, het beetje zonnewarmte dat door mijn te dunne truitje dringt is daardoor juist zo weldadig, zijn verder alle verzachtende omstandigheden aanwezig. Onze tuin, niet meer dan een postzegeltje grond aan de achterkant van het huis, vormt een beschermende buffer tussen mijn retraite en een wereld die buiten mij doorgaat. Nu de tuindeuren weer openstaan haakt het frisse groen als vanzelf op het huis aan. Alles waar ik op uitkijk is door hem in de aarde gestopt of er doelbewust neergezet. Wanneer ik mijn hoofd naar rechts draai kijk ik tegen de dunne stam van de dakplataan aan. Hij zal over niet al te lange tijd weer worden omzoomd door felgroene varens die nu nog voor de helft in hun krul gewikkeld zitten. In de zomer van 2012, zijn laatste augustus, ontdekte Marius tijdens het snoeien dat de plataan een kraambled in zich verschool. Een stel duiven had er hun nest in de kruin gebouwd. Hij vond het een goed teken wanneer

vogels onze tuin uitkozen om hun eieren uit te broeden.

Naast de plataan staat de houten tuintafel met de vijf stoelen, het zijn er nog steeds vijf, voor ieder van ons één in een geometrische rechthoek van grind. ‘Waarom alles in strakke lijnen?’ had ik hem destijds gevraagd. Zo was het nou net bedoeld, had hij verzekerd, ‘in diagonalen bedacht’ en hij liet mij triomfantelijk zijn schetsen zien. Cirkels en vierkanten met daarin een seizoensverloop van bloei zodat er altijd ergens een kleur uit de aarde omhoog zou komen. De grijze arceringen verwezen naar toekomstige schaduwplekken die zouden kunnen ontstaan wanneer we in de cirkels bomen zouden planten. Een volkomen doorgeslagen concept vond ik het, voor het minustukje aan grond die we ervoor tot onze beschikking hadden, maar Marius hield nu eenmaal van groots opgezette plannen. Op een zaterdag sleepte hij twee jonge bomen dwars door het huis, via de keuken zo de tuin in. Een Japanse ginkgo en een dakplataan. Ze werden buiten het ritme van de seizoenen of welke diagonaal dan ook op een zodanige afstand van elkaar gepland dat er over een paar jaar met een beetje mazzel weleens een hangmat tussen de opgegroeide bomen zou kunnen passen. Dat zouden onze dochters nog weleens heel leuk kunnen gaan vinden. Zo was het dus tot dit architectonisch verantwoord Hof van Eden gekomen, aangelegd om net zo diep te kunnen gaan wortelen als de degelijke fundamenten van het bijbehorende huis dat er al sinds 1916 stond. Zeven jaar geleden, nadat we het kochten, hadden we er een ingrijpende verbouwing voor over gehad, bijna een eeuw aan neergedaald stof was opgestoven en pas weer na een hele poos op nieuwe plekken neergedaald. Een waar ‘domus’ was het geworden binnen de oorspronkelijke statigheid, helemaal zoals we het voor ogen hadden. Een monument waarbinnen onze verledens tot bedaren zouden kunnen komen en we in een nieuwe samenstelling verder konden. Dat liep anders.

De ginkgo loopt uit en heeft een blad zo fluwelig dat ik het net zo bemoederend probeer te aaien als ik het Marius had zien doen. Hij wist

een boom geluidloos moed in te spreken. Ik kijk naar de woekerende saliestruik die hem had voorzien in theepotten vol aftreksels die hij brouwde zodra één van zijn meisjes een beginnende keelpijn voelde.

Walnoot, onze Cyperse poes, bewaakt de kleine vijver waar het inmiddels krioelt van leven in de papperige kikkerdril ondanks de hoeveelheid groene slijmerige strengen die ik met plastic handschoenen uit de modder had gedregd. Ik houd niet eens van vijvers. Het is alleen zo dat ik alles wat het hier heeft overleefd niet durf te verwaarlozen. De beproefde degelijkheid van deze plek heb ik verdomde hard nodig nu ik van mijn ankers ben geslagen. Ik klamp mij eraan vast tot het bloed uit mijn knokkels is weggetrokken ondanks de veel te zwaar drukkende hypotheek, een onvoorstelbaar hoge aflossing die ik zonder de verhuur van onze voormalige slaapkamer nooit zou kunnen ophoesten. Samen met het dreigende ontslag dat nu boven mijn hoofd lijkt te hangen zou ik iets beters moeten doen dan mij verder af te zonderen in dit hol van innerlijk isolement. Ik zou ten strijde moeten trekken, het lef moeten hebben om het huis in de verkoop te zetten en onze spullen naar de kringloop te brengen. Maar het lukt me niet meer. Ik wil alleen maar heel graag zijn waar ik nu ben, daar waar hij het zelfgebouwde nest verliet.

Morgen maai ik het gras wel weer. Of anders overmorgen.

2

Op veel plekken is er dik mals onkruid doorheen geschoten. Elke keer wanneer de handgrasmaaier vastloopt scheld ik als een grofbonkige bouwvakker. In de buurt klinken de opgetogen stemmen van kinderen die op de allereerste Koningsdag samen met hun ouders de prullaria van de straat met een onverwoestbaar goed humeur weer mee terug naar huis nemen. Marieke en Suze zijn op pad, Viviënne is bij een vriendinnetje. Mijn razernij op de grasmaaier heeft in een korte ontlading ruimte gemaakt voor mildheid. De afzondering die deze Koningsdag biedt geeft mij verder de ruimte voor een potje ongestoord mijmeren. Samen met een glas wijn, de deeltjesversneller voor mijn zintuigen, snuif ik even later met mijn ogen dicht de geur van vers gemaaid gras op waardoor er voor een paar seconden even niets anders meer is.

Twintig maanden geleden verdween hij. Wanneer hij niet was verdwenen dan was hij vertrokken. Zoveel mogelijk vermijd ik het vormelijke ‘gestorven’ of het lompe ‘dood’. ‘Vertrokken’ is voor mij misschien de zachtst denkbare duiding voor het explosief dat tot ontploffing was gebracht. Het onzegbare dat zich niet meer had laten onderdrukken door het hervullen van een glas of een potje razernij eruit te fietsen. Mijn schreeuwen had het zover laten komen. Mijn zwijgen zou het ook zover hebben laten komen. Er was al te veel onopgemerkt gebleven. Er was nog méér dat onuitgesproken was gebleven. In elke slaap werd ik sindsdien gewekt door die gedachte.

Vorige week heb ik, met behulp van een online tuinman, de dakplataan gesnoeid, waarschijnlijk iets te rigoureuus want hij heeft vijf

kruinen gekregen. Er hangt nog een vogelhuisje aan, gewoon voor de sier omdat zelfs een noodlijdend koolmeesje het op die hoogte niet zou aandurven. Bij één van de knoesten in een lichte kromming van de stam is hier en daar een begin van schilferigheid te zien waardoor deze op een slanke versie van een olifantenpoot begint te lijken. Aan de voet, tussen de varenkrullen liggen nog wat stille getuigen sacraal op de aardbodem. Stenen en schelpen die er door de meisjes als reliëf van verschillende vakantiestranden zijn neergelegd naast een Delfts blauwe tegel, het restant van een Sinterklaasurprise. ‘Kussen is de enige manier om je vrouw de mond te snoeren’ staat er in kalligrafisch gepenseelde letters.

De hoeveelheid aan ingrijpende gebeurtenissen viel moeilijk meer te tellen, steeds was ik weer op een ander aantal uitgekomen. Sommigen stonden op zichzelf, anderen zaten in een causaliteit verweven waardoor het voorval niet los viel te zien van wat eraan vooraf was gegaan. Daardoor viel het chronologisch niet goed op rij te krijgen. Tot nu toe ben ik tot zeven gekomen en omdat het getal zeven een Bijbelse betekenis heeft voor voltooiing houd ik stand met de gedachte dat er zeven kolossale gebeurtenissen hebben plaatsgevonden die als stokken tussen een spaakwiel in het leven van Marius en mij terechtkwamen. De achtste gebeurtenis voltrok zich in de schaduw van een grijs gearceerd stukje in een tuinplattegrond. Het veranderde plotseling alles. Zelfs na twintig maanden kon je hier in onze tuin nog zomaar aan een uitstekende splinter snijden die op een onvermoede plek was achtergebleven.

Lang niet iedereen begreep waarom ik de boom met mijn handen wilde blijven aanraken in plaats van hem te berechten door hem om te kappen. Tegen alle raadgeving in wilde ik dat hij bleef staan. Het was mijn manier om de sirenes tot stilte te manen. De boom verdiende waardering voor de wijze waarop hij zich staande had weten te houden in die augustusnacht. Misschien zouden pendelaars en wichelroedelopers op een dag de energie kunnen opvangen die verband hield met de gespleten geest van ons huis en haar grond. Maar dat zou nog

wel even duren. Tegen die tijd zou het al veel lichter zijn geworden en elke vierkante meter van de overgebleven splinters zijn ontdaan.

Zeelucht verkwikte. Tegen de avond fietsen Viviënne, mijn jongste dochter en ik samen over de Scheveningse boulevard die vorig jaar een metamorfose had ondergaan. Dat wat voorheen één en al vermoeidheid en vergane glorie uitstraalde is nu strak vormgegeven met betonnen ligbanken en straatlantaarns in opgewekt babyblauw aan een verbreed zandstrand. Het is bijna windstil en het ruikt er naar verse vis op verbrande kooltjes. Een krijtbord midden op de boulevard schreeuwt ons sappige biologische hamburgers toe. Binnen kiezen we voor een Chesterfieldbankje bij het open vuur. Viv kletst over haar plannen in de aanstaande meivakantie en de nieuwe haarkleur van een vroeg volwassen schoolvriendinnetje van het Haags Montessori Lyceum. Viv is dertien. Met haar asblonde haren, grote bruine ogen boven een mooi gevormde neusbrug is ze zich bewust van haar aanlokkelijke uiterlijk. Zodra er een stilte valt neemt ze de gelegenheid voor een nieuwe selfie. Dit keer, zie ik vanuit mijn ooghoek, registreert ze één van haar zorgvuldig opgemaakte ogen in het midden van de camera, steekt met twee vingers het vredesteekje in de lucht en plaatst er de vage contouren van een afgematte moeder achter.

‘Als je niet werkt, word je dan niet ontslagen?’

‘Nee natuurlijk niet...’

‘Suus zegt dat jij ontslagen kan worden omdat je eigenlijk niet ziek bent.’

Expres breng ik het glas traag naar mijn lippen en laat de wijn de verschillende kanten van mijn tong raken. ‘Ik ben niet ziek, ik ben moe.’

‘Dat zei Marius ook altijd...’

‘Ik ben Marius niet.’ Stilte. Tijd om verder na te denken. ‘Viv, misschien ga ik volgende week weer gewoon aan het werk maar dat weet ik nu nog niet. Ik kan geen beslissingen meer nemen en dat is heel erg lastig wanneer er mensen zijn die om jouw beslissing vragen, snap je.’

‘Ja, dat snap ik wel, maar Suus zegt dat je daarvoor ontslagen kunt worden.’

‘Dat zal zo’n vaart wel niet lopen.’ Dat zou geruststellender hebben kunnen klinken.

‘Hoe weet je dat nou zeker?’ Achterdochtig kijkt ze me aan, haar schouder waar mijn arm op rust trekt ze er haastig onder weg. Wanneer ik naar buiten kijk zie ik de opkomende zeevlam recht op ons af komen, een muur van grijs waar we zo meteen in gaan verdwijnen. Ik schuif wat dichtër naar het vuur en wijs Viv op het natuurverschijnsel dat de Noordzee weg filtert. Twee borden met sissende hamburgers in een grote plas bloed die zich heeft verspreid dwars door het bedje van groen worden voor ons neergezet. Het ziet er inderdaad vrij sappig uit.

Mijn beperkte aandacht tijdens de vergaderingen viel niet meer met geveinsde ijver te maskeren. Al een paar maanden nadat ik weer was gaan werken raakte ik in een dagelijkse tour de force om mijn rusteloosheid en groeiende desinteresse eronder te houden. In het begin overheerste de afleiding van het werken nog. Daarna ontvluchtte ik al gauw de bagatelletjes die mij lagen op te wachten door koffie te gaan drinken in een nabijgelegen café. Daar kon ik tenminste rustig over Marius nadenken of hem via mijn laptop in een dwingend schrijven tot wederopstanding smeken. Op aandringen van collega’s was ik tenslotte op een regenachtige maandag terug naar huis gefietst. Ik hoefde mij niet meer ziek te melden, zeiden ze, dat was al gebeurd. Het dekbed dat ik over mij heen sloeg was droog gebleven, er kwamen geen tranen meer. De dag erna had ik me nog slechter gevoeld. Op de fiets naar de supermarkt verkleurde de wereld om mij heen langzaam in verschoten grijs en sepia. Eenmaal thuis staarde ik naar een portemonnee die net zo leeg was als mijn binnenste, het gepinde geld had ik per ongeluk in de geldautomaat laten zitten, een ontdekking die mij net zoveel deed als de zucht van een fruitvlieg. In deze lethargie belandde ik tenslotte op de bank, op een ligstoel of in mijn bed. Althans, op sommige dagen.

3

Vrijdagochtend. De wekker staat als altijd ingesteld op de routine van mijn werkdagen zodat de kinderen zouden kunnen vermoeden dat ik naar kantoor ga. Suus roept naar boven dat ze zó niet naar school kan fietsen en of ik haar wil helpen. In mijn ochtendjas plaats ik het voorwiel dat scheef van het stuur is komen te staan en waar een forse slag in zit beheerst tussen mijn benen en draai het met één kloeke beweging in een fietsbare stand. Het laat een gemene schaafwond aan de binnenkant van mijn bovenbeen achter. Wanneer uiteindelijk de laatste dochter de deur achter zich dichttrekt sluit ik mij weer op in mijn retraite.

Sandro Veronesi's *Kalme chaos* dat ik voor de tweede keer was gaan lezen maalt de hele week al door mijn hoofd. Verregaande bewondering heb ik voor de hoofdpersoon die de quarantaine durft op te eisen. Pietro Palladini kiest de behaaglijkheid van zijn auto en parkeert deze in de nabijheid van het enige dat hem na de dood van zijn vrouw nog dierbaar is. Vlak naast het schoolgebouw van zijn enige kind houdt hij een tijdje kantoor. Het manifest maken van die afzondering, de rouw midden in de samenleving, het zette mij aan het denken. Ik ben bang dat ik word opgenomen wanneer ik dagelijks voor de school van Viv of Suus iets vergelijkbaars zou ondernemen. Ik heb angst voor het uiten van wat zich op dit moment binnenin mij afspeelt. Ik dacht dat anderhalf jaar wel zo'n beetje genoeg zou moeten zijn, maar het wil niet. De chaos wil maar niet kalmeren.

Van onder de douche kijk ik neer op mijn naakte Sidonia met grote voeten. Ik ben mager van gemis. Terwijl ik het oog van de waterstraal

vol mijn gezicht laat treffen denk ik aan de oude bestelbus, mijn vluchtmachine die ik een paar weken geleden heb moeten verkopen. Ik mis mijn bestemmingloze ritjes die ik soms in mijn eentje in de weekenden maakte om tenminste van daaruit hardop in mezelf te kunnen praten of te kunnen huilen. Nu ik niet meer naar mijn werk hoef, had ik mooi elke dag zo'n ritje kunnen maken of ergens stil kunnen gaan staan langs de kant van de weg om daarmee mijn verlangen naar afzondering kenbaar te maken.

'Je hebt gebeld dus ik dacht dat ik maar beter even langs kon komen.' De waarheid is dat ik, met de irritaties die tijdens het avondeten vrij over tafel sprongen, in een vluchtmodus ben komen te staan en Philo's gemiste oproep mij een alibi geeft om mijn toevlucht tot haar huis, drie huizen naast de mijne, te zoeken. Opvallend warm aangekleed, sjaal om haar nek, staat ze voor mij in haar rommelige entree. Philo verwelkomt mij steevast als een verloren dochter en dat maakt dat ik geen enkele belemmering voel om bij haar op de stoep te staan.

Zoals altijd waait haar poederachtige parfum mijn neus binnen. Zij op haar aangepaste stoel en ik op de bank ernaast zitten we even later met een potje trekkende Lapsang thee in ons midden. De morfineregelaar die ze sinds een tijdje op haar heup draagt bungelt naast haar stoel. 'Je ziet er moe uit,' zegt ze. 'Vertel eens?'

Zelfs nu het genadeloze verloop van haar kanker steeds zichtbaarder wordt weet ze nog de aandacht van zichzelf af te leiden. De barmhartigheid in haar ogen wekt, zoals altijd, onverbiddelijk mijn biecht op. Haperend begin ik, haar vermanende morfineregelaar strak ontwijkend. Dat ik lieg over mijn werk, dat ik bang ben om mijn baan kwijt te raken, dat ik elke ochtend om vier uur wakker word met hartkloppingen, dat ik te laf ben om zijn familie ergens mee te confronteren en dat ik steeds meer angst krijg voor alles wat achter mij ligt en alles wat nog komen gaat. Mijn stem klinkt gesmoord. Alsof alles dat mijn mond uit komt met kokende olie is overgoten.

Ze schenkt de thee bij en zegt dat ik moet leren hulp te vragen.

Of ze dan nog een tijdje wil blijven leven, vraag ik haar.

Ze knikt begrijpend, heeft vochtige ogen en zegt dat alleen God daarover gaat.

Ik zie dat ze moeite moet doen om weer in een pijnloze zithouding terug te komen.

Rond middernacht keer ik pas terug naar huis. Nadat de deur op het nachtslot is gedraaid dim ik de staande spot die zijn levensgrote gezicht in de woonkamer belicht. Marius in een warmgrijze wollen trui, wenkbrauwen in de ruststand, een ontspannen pose voor de witte gevel van de Mosterthoeve op de ochtend van onze trouwdag.

‘Welterusten...’

Geen voice-over dit keer.

Mijn oogleden zijn zwaar en mijn hart gaat tekeer. Er zitten beelden in een voorarrest gegijzeld in mijn hoofd. Wanneer ik moe ben laten ze zich steeds moeilijker wegdrukken. Lange tijd waren het die van zijn levenloze gestalte op de draagbaar in onze slaapkamer met alles wat zich daar omheen afspeelde. Steeds vaker zijn het beelden van vóór zijn dood. De afgelopen dagen dringt zich een stukje op uit een scène die destijds achteloos aan mij voorbij is gegaan. Nu achteraf valt het mogelijk te reconstrueren als de inleiding op zijn einde. Of misschien zelfs wel het laatste stuk van zijn eindeloos durende inleiding.

Het is op een doordeweekse regenachtige novemberdag wanneer ik Marius achter het bureau op de slaapkamer van Marieke aantref. De huur van zijn kantoor aan de Paviljoensgracht had hij nog maar kort daarvoor opgezegd. Het nieuws vanuit de radio klinkt rustig op de achtergrond. Marius zit te werken, onhandig ingeklemd tussen het bureau en het wasrek dat achter hem staat en dat hij die ochtend heeft volgehangen met vochtig wasgoed. De stoel waarop hij zit staat nog afgesteld op de lengte van Marieke en omdat hij niet de moeite heeft genomen om hem opnieuw in te stellen zit hij er nu heel ongemakkelijk bij. Het ruikt er naar vocht vermengd met aftershave en pas geleverd hout. Vanachter zijn laptop draait hij heel even zijn hoofd

mijn kant op wanneer ik het mijne om de deur steek.

‘Ha, je bent dus hier gaan zitten?’ vraag ik opgewekt om de treurige aanblik het hoofd te bieden. Geen reactie. Ik kijk naar zijn vermoeide zithouding. De radiatoren staan opengedraaid en Marius heeft zichtbaar last van de warmte.

‘Zo droogt de was nu eenmaal sneller,’ stelt hij kortaf. Vanuit milieu-overwegingen gebruikt hij de wasdroger liever zo min mogelijk.

Tussen zijn paperassen staan een paar kleurige nagellakflesjes van Marieke opgesteld. Haar dekbed ligt op de grond en het meisjesondergoed is op een hoopje geschoven. Door de manier waarop het hoeslaken is geplooid vermoed ik dat Marius er heeft liggen rusten.

‘Gaat het?’ Dit keer heb ik mijn stem iets meer op zijn humeur afgestemd.

‘Met mij?’ vraagt hij onnozel. ‘Oh prima, laat me nou maar.’ Korzelig hervat hij zijn bezigheden. Ik haat afwijzingen die tegelijk een appèl op je doen. Een paar seconden blijf ik staan kijken naar zijn gestalte tussen het drogende wasgoed en de sporen van puberale gezelligheid, op de achtergrond een radiostem die het verband tussen een dalende huizenmarkt en de terugtrekkende export op matte toon analyseert. Wanneer ik de deur zachtjes dichtdoe blijf ik op de gang staan om hem nog halfslachtig de gelegenheid te geven met iets over de brug te komen. Dat doet hij niet. Dat deed hij nooit meer de laatste tijd. Maar de hoop dat Marius de sfeer verlicht waardoor de scène minder mistroostig uitvalt en daarom niet in mijn herinnering zou hoeven blijven hangen maakt mij geduldig. Ik hunker naar een vrolijke twist. Vertwijfeld loop ik tenslotte naar beneden om voor mezelf een kop koffie te maken en mijn planning voor die dag verder af te werken. Een half uur later zie ik hem van achter het raam in de zitkamer waar ik mijn administratie aan het bijwerken ben door de druilregen met een envelop in zijn hand de straat uit lopen. Gekromde bovenrug, het haar in lijzig dunne krullen in zijn nek en een zware tred. De monsters in zijn kielzog. Marius haat druilregens en heeft om die reden verschillende windbestendige designparaplu’s in zijn werktas, op de

achterbank van de auto en naast de voordeur, maar hij heeft er niet één opgestoken. Zijn manier van lopen verradt gemene rugpijnen. De brievenbus is vlak om de hoek en ik verwacht hem, nadat hij de hoek omslaat, binnen minder dan een minuut weer in het vizier te hebben. Maar dat gebeurt niet. Hij heeft nog een ommetje door de regen gemaakt, zomaar, om even buiten te kunnen zijn, zegt hij later wanneer hij door en door nat onder aan de trap staat. Het kost hem moeite zijn jas uit te trekken zie ik, zo verstijfd is hij. Even later loop ik langs zijn druipend natte jas en hoor ik hem bezig in de kelder, zijn schuiladres voor de sluimerende conflicten die hoorbaar weer geen uitweg hebben weten te vinden.

Het was niet zomaar een catwalk waarop de eerste tekenen van somberheid en verwaarlozing zichtbaar werden. Er deed zich echter iets veel schokkender voor. Nadat Marius het had opgeroepen kon ik mij er niet meer voor afwenden. De volmaakte fierheid, zijn ingetogen hoogmoed had plaats gemaakt voor een afstotelijke lijdzaamheid die hij langzaam had binnen gelaten. Een even weezinwekkend als onomkeerbaar besef. Bij elke grote gebeurtenis van de afgelopen jaren hadden we onszelf aan elkaar opgetrokken om zo weer verder te kunnen gaan. Wanneer de één zich niet meer aan de ander wenste op te trekken dan zou één van ons zich onvermijdelijk gaan vertillen. Daar zorgde de liefde wel voor.

‘Ik zal jou altijd blijven oprapen,’ had ik gezegd.

‘Als je het maar uit je hoofd laat,’ reageerde hij daarop geïrriteerd.

Sinds kort maak ik dagelijks voor het slapen gaan een aantekening in een soort dagboekje, een korte duiding van elke dag als enige constante.

‘Oh my God I see how everything is thorn in the riverdeep’ schrijf ik. Het is een zin van Agnes Obel. Dan verliest mijn hand de kracht om verder te schrijven. Mijn ogen vallen dicht maar ik blijf waakzaam als een Cerberus. Meer beelden beginnen zich op te dringen en ik weet

wat dat betekent. Wat mogelijk achteloos aan mij voorbij is gegaan en wat achteraf valt te reconstrueren als de inleiding op zijn einde. De pixels knagen zich als muizen een weg door mijn vermoeide hersenen. Hoe meer ik ze verdring, hoe meer ze hun tanden erin zetten. Er is geen ontkomen aan. Pixel voor pixel zullen die laatste uren, maanden en jaren vanuit mijn donkere kamer opnieuw moeten worden opgebouwd. Misschien valt er in een reconstructie een ander licht op te werpen en kan ik zijn onvermogen om verder te leven zo beter aanvaarden. Ik vrees een schrijnende onderdompeling in de verschillende chemische baden maar dat zal ik ervoor over moeten hebben. Daarna zal ik verder kunnen met het restant van mijn leven en weer heerlijk slapen.

4

Het moet ergens in de late herfst of de vroege winter van 1995 zijn geweest dat het curriculum vitae van een zekere M. Woestenburg verpakt in een deftige envelop met nonchalant handschrift op mijn bureau terecht kwam. Het was daarin vooral de lijvige opsomming aan nevenactiviteiten die mij nieuwsgierig naar hem maakte dus nodigde ik hem uit voor een oriënterend gesprek. Een paar dagen later zat ik voor het eerst recht tegenover mijn toekomstige echtgenoot. Binnen twee minuten, zeggen gedragspsychologen, vorm je je een oordeel over de persoon tijdens een eerste kennismaking. Dat zou destijds nog een verspilling van tijd zijn geweest. Een kordate en warme hand was ons eerste contact. Zijn anatomie zette direct iets in werking. Lichaamstemperatuur, omvang (reusachtig) en drukkracht (robuust) met gewaarwording van een hard stukje ring ergens in het midden, ogen (helderblauw en kritisch), wenkbrauwen (wenkbrauwen!), stemgeluid (zacht en geknepen) en de gulden snede in de verhouding tussen zijn rijzige gestalte en het mijne, dat alles observeerden, registreerden en verwerkten mijn hersenen met een duizelingwekkende snelheid.

‘Hoi. Marius.’

Het jonge ontwerpbureau waar ik het jaar daarvoor was aange trokken om er organisatie en structuur in aan te brengen zocht een tekstschrijver. Hoe aantrekkelijk ik hem ook vond, hij was te zwaar voor de vacature en zijn eigengereide opvattingen zouden hem een competitie met ons opperhoofd laten aangaan, vermoedde ik. Ondanks de twijfels lieten we hem een week later toch nog een keer langskomen. Als tekstschrijver mocht hij zich snel gaan vervelen, met zijn

overwicht en senioriteit zouden we hem bij nader inzien goed kunnen gebruiken om de nog jonge honden binnen het bureau een beetje in toom te houden. Behendig onderhandelde hij over het salaris met een zodanig getrapte halfjaarlijkse verhoging dat ik er even van moest bijkomen.

Nog diezelfde avond overleefden we een eerste horde in een stevig onderhandelingsgesprek waarin we elkaar maten en proefden. Ook het opperhoofd was om. Het huppeltje in mijn hart bij ondertekening van het contract serveerde ik af met hormonale dwaasheid. Ik was hoogzwanger. De snelle deal viel binnen het bureau gemakkelijk te verklaren door het rekening houden met mijn aankomende afwezigheid. Dat hij met zijn aangename massief dwars door mijn wankele Zwitsalgemoed was gekoerst, ging verder niemand iets aan. Nog geen twee weken later werd Suze Barbara, mijn eerste kind, te vroeg geboren en verdween ik voor een paar maanden met zwangerschapsverlof.

Met Marius was er meteen meer systeem gekomen in de onstuimigheid waarmee de jonge ontwerpers binnen het bureau aan het werk sloegen. Tijdens mijn zwangerschapsverlof spraken we elkaar zo nu en dan over lopende zaken, zelden over iets persoonlijks, meestal via de telefoon. Onze beide dochters, mijn Suze en zijn Marieke die tweeënhalve jaar ouder was, maakten bij mijn terugkeer de weg tot onze privélevens vrij en voorzagen in het onschuldig aftasten ervan.

‘Wat zie je er moe uit, Caro. Heb je te lang doorgehaald vannacht of heeft je dochter je uit je slaap gehouden?’

Mijn nieuwsgierigheid naar zijn leven buiten het werk om werd onbetamelijk uitgedaagd door het schijnbare gladde verloop ervan. Geen spoor van ontregeling. Vakanties en uitstapjes leken bij hem zuiver geografische gebeurtenissen geardeerd met bourgondische recepten vanuit alle windstreken en een enkele tedere anekdote over zijn dochtertje. Dat was het. Er werd hard gewerkt, ook buiten de kantooruren. Het was pompen of verzuipen in het nieuwe tijdperk van het internet. Of je voer op een olietanker óf je zeilde op een catamaran. Overheden

keken schichtig af, volgden moeizaam het bedrijfsleven en wilden niet achterop raken in de ontelbare kennisbanken die het internet beloofde te gaan ontsluiten. Het bureau groeide razendsnel op de overmoed van de snelle vooruitgang waarin ieders opportunisme werd aangewakkerd.

Marius was een ongeduldige betweter, de Wikipedia avant la lettre. Hij ventileerde kennis met een drift die eerder tot doel had óp te leiden dan te vérleiden, hoewel dat in mijn geval moeiteloos samen leek te gaan. Hij kende hilarische statistieken over feministische vrouwen en hun voorkeur voor rode auto's, nam stellig een standpunt in, met of zonder wetenschappelijke onderbouwing. Wilde je goed op drift raken dan zou je, volgens Marius, vól in de wedstrijd moeten gaan met vóóraf een goede maaltijd voor de motivatie en áchteraf één als dank voor het presteren. Met het 'eten verbreedert' als mantra begon hij tussen de middagen maaltijden voor de collega's te bereiden. In het kantoor snoof je de geur van tijm en bouillon tussen computers, flipovers en tekentafels. Het team aan ontwerpers, eerder aangewezen op patat en frikadellen, zat zo ineens boven een bord bonen met knoflook en spek, voedzame scheepsmaaltijden zoals Marius deze gewend was te bereiden voor de zeilbemanning tijdens zijn wedstrijden. Lustte je zijn eten, dan viel je op voorhand in de smaak. Met zijn vaderlijke manier van doen binnen het bureau schepte hij niet alleen een door hem voorgeschreven sfeer, hij stichtte vervangende families precies zoals hij dat graag zag, allemaal aan één tafel etend van zijn receptuur.

Mijn eerste proef-echtelijke ervaring met hem had ik toen we samen tussen de middag met een lijstje ingrediënten boodschappen deden voor de kantoorlunch. Hij duwde het winkelkarretje, ik vulde het met levensmiddelen, hij ging de gesprekken aan met de kaasboer over eigenschappen van schimmels - hij hield nu eenmaal van vakmensen, zei hij later, ik observeerde. Marius deed niet gewoon boodschappen, hij liep als het ware door een particuliere proviandkast, ging recht op zijn doel af en koos voor dure merken. Bij de kassa zag ik, had hij ook

wat boodschappen voor thuis ordelijk gescheiden in de winkelwagen naast die voor de kantoorlunch. Zelfs bij het gadeslaan van hetgeen er bij hem thuis in zijn koelkast zou belanden voelde ik mij al een voyeur, zoveel afstand had hij weten te houden. Niettemin stonden we even later in een huiselijke sfeer samen aan het aanrecht de knoflook en uien voor de soep te snipperen. Marius had vooraf een aanzetstaal en een schilmes met antiekhouten heft en vlijmscherp lemmet tevoorschijn gehaald dat hij van huis had meegenomen. Het diende speciaal voor het fijnhakken van de knoflook. Het mes was al oud, zijn eerste boedelaankoop als student. Het was helemaal naar zijn hand komen te staan, demonstreerde hij, ik moest het maar eens vasthouden. Op zijn aandringen pakte ik het mes van hem over en voelde het warme heft in mijn handpalm. Het lemmet sneed soepel door de knoflookpartjes heen.

De eerste keer dat een onbestemd heimwee zich over mij meester maakte was in de zomer van 1997 toen we door opeenvolgende vakanties elkaar zes weken misten. In de herfst die daarop volgde kreeg ik geboortegrond onder mijn voeten, alleen had ik daar in de zomer nog geen vermoeden van. Ik was net vijfendertig, vijf jaar jonger dan hij en had nog geen idee dat het mij er al die tijd aan had ontbroken. Net zomin als dat ik wist dat ik van Jan Wolkers hield en van prielvogels. Een uitnodiging over een college 'Filosofie in organisaties' bracht ons naar een conferentiecentrum ergens op de Veluwe. Aan de vooravond pikte Marius mij op van het station en stapte ik voor het eerst in zijn cabine. Het rook er naar het leer van de autobekleding vermengd met de musk van zijn aftershave. Mijn spieren, die door het vele werken veel te lang op spanning hadden gestaan, verslaptten bij zijn rotsvaste manier van autorijden. Alsof hij niet alleen de machine volledig beheerste, maar tevens de omringende weggebruikers een zodanige kant op loodste dat hij zelf zo min mogelijk hoefde uit te wijken. Ik had geen zin in een gesprek en richtte mijn aandacht op de weilanden die langs de snelweg aan mij voorbijstoven. Of het wel goed met me ging,

vroeg hij de stille wantrouwend. Hij kende alleen babbelvrouwen, verklaarde hij. Terwijl hij de cd-speler bediende zag ik dat hij één opletend oog in de aanslag hield om te peilen of ik mij liever liet meeslepen in de melancholie van Rachmaninov of de jazzy sound van Everything But The Girl verkoos. Alles ertussenin bleek in de cd-wisselaar tot zijn beschikking.

Even voorbij Utrecht werden de Hollandse weilanden het bruggetje naar Jan Wolkers. Wolkers was voor hem de onnavolgbare levenskunstenaar, een rolmodel, de man aan wie, wat hem betrof, alles klopte. Op *De perzik van onsterfelijkheid* na had hij alles van hem gelezen, voor zover hij wist tenminste. Ik kende Wolkers alleen als schrijver, Marius wist mij veel meer te vertellen over de beeldend kunstenaar, de schilderijtjes van stront in lood, de huwelijken en de handtekeningen van Wolkers vergezeld van typerende illustraties. Zijn moeder, vertelde Marius, had iemand als Wolkers altijd uitgesproken walgelijk gevonden. Of het dan zo erg was, vroeg ik hem, om een moeder te hebben die niet van Jan Wolkers hield. Dat ik zelf graag een moeder met een mening over schrijvers had gehad liet ik hier even buiten beschouwing. Het was het bloot, zei hij, die uitgesproken voorliefde voor rondborstigheid die ze nooit had kunnen verdragen. Of ik het niet vreemd vond, vroeg hij mij, dat hij uitgerekend de man die zijn moeder het meeste haatte als zijn favoriete vader zou hebben uitgekozen.

‘Als ik dan toch, door een noodlottig toeval, niet de zoon van Wolkers had mogen zijn, dan zou ik altijd nog zijn biograaf kunnen worden. Zou ze nog raar van opkijken.’

‘Vertel eens over je ouders?’ vroeg ik.

Of we het over een leuker onderwerp konden hebben, vroeg hij. Dat ze hem de naam Marius hadden gegeven was nog een gelukkig toeval. Vermoedelijk afgeleid van het Latijnse ‘mare’ ging hij toch maar mooi als ‘man-van-de zee’ door het leven, dát hadden ze hem tenminste gegeven.

Tijdens de rit had Marius mij op een buizerd gewezen die pontificaal op de vangrail zat. De kleine roofvogel zou daar, volgens hem, zit-

ten wachten op de wormen die door de trillingen van de autobanden aan de oppervlakte van de aarde verschenen. Het kenmerk van een buizerd, het 'bidden', dat stilhangen in de lucht, was mij dat dan nooit opgevallen en of ik het typische geluid, het gemiauw, weleens had opgemerkt.

Mijn kennis van vogels reikte niet veel verder dan dat er grote, middelgrote en kleine in diverse kleuren bestonden. 'Gemiauw?'

Hij wist meer over vogels te vertellen. Over soorten priefvogels bijvoorbeeld die loknesten bouwden, een soort esthetisch ingerichte onderkomens, om hun vrouwtjes mee te imponeren. Over hoe ze hun nesten optuigden met appeltjes, blaadjes, uitwerpselen en bloemen, geselecteerd op kleur. Hij vertelde over de soorten gaaien (overigens niet Vlaams omdat ze vanuit Vlaanderen komen aangevlogen, voegde hij er pesterig aan toe) die ook deze herfst weer volop gebruik van zijn tuin maakten. Daarom had hij vanochtend nog een berg ongepelde pinda's op het voederbakje neergelegd. Mijn spieren ontspanden sneller dan in een bad met olie bij deze ornithologische verhandelingen. Ik hield hem aan de praat door steeds een vraag over weer een andere vogel te stellen. Van opzij bestudeerde ik zijn dunne donkere krullen, geknipt langs de rondingen van zijn gezicht, opgeschoren in de nek en zijn hals bekleed met zachte gemillimeterde stoppels. Een wit overhemd met opgerolde mouwen, net zo smetteloos als de rest van zijn leven deed vermoeden. Ik mocht dan veel aan hem zien, ik wist zo weinig. Tegen de tijd dat de cd-wisselaar weer terug was bij Rachmaninov parkeerden we de auto bij het landgoed.

'Diner met mogelijkheid tot netwerken' stond er voor die avond op het programma. Boven dampen de voedselpannen naast stapels voorverwarmde borden wenkten we elkaar naar een leegstaande tafel buiten de netwerkzone. Hij hechtte, merkte ik, aan een zekere vormelijkheid. Het aanbieden van een stoel, het geluidloos aanschuiven ervan, betekenisvolle kleinigheden die ergens kwaliteit inbrachten. De fletsheid van het interieur raakte erdoor opgefrist en de locatie naar een hogere standaard gebracht. Tijdens het eten vroeg hij wat voor kind

ik was geweest, welke posters er op mijn meisjeskamer hadden gehangen en wie mijn idolen waren. Zijn jongenskamer had meer weg gehad van een scheepshut met een bed waarin je je veilig kon voelen en waarvanuit hij, toen hij klein was, *De Hondenmatroos* uit de Gouden Boekjesreeks las en herlas en later, toen hij ouder was, op de zondagen naar G.B.J. Hiltermans' *De toestand in de wereld* op de radio had liggen luisteren.

Gedurende de avond schonk hij zichzelf bijna ongemerkt een dubbele hoeveelheid wijn bij. Voor naast de kaasplank bestelde Marius een fles Sauternes en liet de ober, die overduidelijk nog nooit van deze streekwijn had gehoord, gegeneerd de wijnvoorraad doorzoeken.

‘Er zit iets tussen je tanden.’

Het stukje groen dat ik, nadat hij erop had gewezen, met mijn tong van mijn voortand naar mijn zijtand en weer terug had verplaatst wekte zijn lach.

‘Zo weg?’ vroeg ik.

Prompt bood hij zijn pink aan, wreef er het stukje bij mijn tandvles mee weg en veegde het af aan zijn servet.

Als kind liet ik het snot aan mijn neus door mijn moeder niet afvegen, zo’n uitgesproken afkeer had ik van vlugge handen scherend langs mijn gezicht. ‘Dank je,’ zei ik vriendelijk.

Het was onze eerste intimiteit.

Hij hield ervan om vóór het slapengaan nog een wandelingetje te maken, zei hij, en vroeg of ik meeinging. Het was bijna middernacht, met een beetje mazzel zouden we misschien zelfs een wildzwijn spotten. Het was spannend, zo sereen wandelen door het pikkedonker zonder elkaar aan te raken. Hij luisterde veel liever naar de natuur dan naar de mensen, zei hij, omdat er tussen het gepraat door altijd zoveel onwaarheden liepen. Zijn hoofd, zei hij, maakte altijd automatisch correcties van al die onjuistheden. Dat woorden voor hem pas waarde kregen wanneer ze in grote nauwkeurigheid gekozen werden en dat dat maar zelden het geval was. Het had daarom maar weinig

gescheeld of hij was boswachter in plaats van vormgever geworden. Later had hij ontdekt dat er eigenlijk weinig verschil was, de natuur en de beeldende kunsten konden niet zonder elkaar, bovendien bestond er geen onwaarheid in.

We kropen dieper het bos in. Hij had zich herinnerd hoe hij als kind met een schok tot de ontdekking was gekomen dat hij met elke voetstap in het bos wel een beestje om het leven zou brengen. Alle grond was geboortegrond tenslotte. Wanneer we even een paar seconden stil zouden staan, dan zouden we niet alleen het geluid boven ons, maar ook onder ons kunnen horen. Dat deden we. Ik hield zelfs mijn adem voor hem in. Toen begon hij over het magische moment dat elke dag weer opnieuw aanbrak, het meest feilloze dat er bestond, dat ogenblik waarop de nacht in de dag zou overgaan en het eerste geluid van die dag zou gaan aanvangen. Het *l'heure bleue*, het tijdstip van de nieuwe nog ongekreukte dag waarop de vroegste vogels hun geluiden maakten, en de rest daarop zou volgen. Het tijdstip dat te boek stond als moment waarop de mens het best in staat zou zijn te creëren. Marius had zich afgevraagd of ik zin zou hebben om hiervoor de volgende ochtend vroeg op te staan. Het leek mij nog maar een minuscule en zeer onvoorzichtige stap naar een uitnodiging om met hem het bed te delen.

Adriënne Schouw (1963) volgde een communicatieopleiding en werkte voor verschillende overheden. Zij woont in Den Haag en werkt als manager bij een maatschappelijke organisatie die actief is op het gebied van politiek en democratie. *In sluitertijd* is haar debuut.

'In sluitertijd is een liefdevol en eerlijk autobiografisch verhaal over pijn en verdriet, maar vooral over de liefde. Een onvermijdelijke zoektocht van een vrouw en moeder die niet anders kan dan de zelfgekozen dood van haar geliefde proberen te begrijpen.'

– Grietje Braaksma, Broese boekverkopers

De plotselinge dood van haar grote liefde Marius dwingt Caro tot een indringende zoektocht. De vraag die daarbij steeds weer opduikt is of Marius zelfgekozen dood een momentopname was of een uiterst zorgvuldig doordachte daad. In dit adembenemende relaas worden de gebeurtenissen minutieus ontrafeld in een poging hem beter te begrijpen. Zij raakt daardoor intiemer met Marius in zijn dood dan bij zijn leven.

In sluitertijd is een liefdevol portret van een charismatische man, een bewogen huwelijk en een warm gezin afgezet tegen eenzaamheid, rouw, depressie en een onverwerkt verleden. Je leeft intens mee met de achterblijvers waarbij zowel een traan als een lach rolt. Het laat zien dat zelfdoding als geen andere dood vragen oproept over het leven dat eraan voorafging, waardoor er achteraf anders naar datzelfde leven gekeken kan worden.

In prachtig geformuleerde zinnen ontleedt Adriëne Schouw haar eigen ontreddering. Haar stijl is openhartig, confronterend en intiem zonder ergens sentimenteel te worden. Deze roman is geschreven met compassie voor het slachtoffer, zonder dat het compassie voor de daad zelf oproept.

VERKOOP NEDERLAND

New Book Collective
www.newbookcollective.com
020 226 02 38
verkoop@newbookcollective.com

GLOUDE PUBLISHING

www.gloude.nl
020 737 22 31
info@gloude.nl

PUBLICITEIT

promotie@gloude.nl